

Grækarismessudag varð í Vágssbotni í Tórshavn avdúkaður minnisvarðin, sum myndahøggarin Hans Pauli Olsen hevur gjørt yvir Nólsoyar-Páll. Í trimum greinum í Sosialinum gevur Hans Jacob Debes, professari, dr.phil., eina lýsing av manninum og samtíð hansara.

NÓLSOYAR-PÁLL

– maðurin og samtíðin

1. partur

Tað var ikki væntandi, at eggjanin til nýhugsan og broytingar fór at koma innanfrá úr tí siðbundna føroyska samfelagnum – serstakliga í einum tíðarskeiði, tá ið embættisveldið var so sterkt og helt so væl saman sum áður bert í Gæblatíðini. Eisini hevði tað verið lögð, um ikki onkur føroyingur hevði verið ávirkaður av teimum frælsis- og kollveltingarhugsjónum, sum gjørdur vart við seg í Norðurveituropea og Amerika tey seinastu árinum fyrri 1800. Undir trýsti frá ringum tíðum kundu føroyingar gera vart við krøv sín, men myndugleikatrúgvinn var so inngrógvinn, at tey hirs, sum komu, skjótt doyðu burtur aftur, og alt helt fram eftir teirri gomlu skipanini. Óttin fyrri tí nýggja tykist at hava verið størri enn ivinn um tað gamla. Tey upplýstu og teir múgvandi vóru oftast á onkran hátt bundir at embættismonnunum sum prestar, festarar, sýslumenn og lögretumenn. Tey vóru sjálvir partar av allari skipanini. Føroyingar kravdu ongar broytingar, teir hildu tvørturímóti aftur, eisini tá ið teimum stóðu frælsari kor í boði.

Ein nólsoyingur

At eggjanin til nýskipanir mátti koma uttaneftur var nólsoyingurin Poul Poulsen (1766-1808/09) eitt prógv um. Hann vaks upp í einum umhvørvi, har bæði handlig og andlig mentan stóð høgt í metum, og í eini tíð, tá ið Rybergs handli í Vágssbotni hevði latið dynnar til umheimin upp á glopp. Hann og hinir fimri brøður hansara settu oyggjarnavn við Nólsoe aftur at fadimavninum. Í Nólsoe eins og í fleiri øðrum bygdam var maður, ið fekk við at læra børn at lesa og skriva. Hann hevði verið næmingur í *Latinskúlanum* í Havn, og er eitt dømi um sannleikan í orðunum hjá Lucas Debes um, at eisini við teimum næmingum, sum annaðhvørt ikki gjørdur seg lidnar ella ikki hildu fram við lestrinum uttanlands, breiddist upplýsing út til fólk. Høldrini kendu væl fútan Wenzel Hammershaimb, og sagt er, at børnini læntu bókur frá honum.

At Páll hevði hug til sjógvinn, sum søgnin sigur, sæst av ævinsöggu hansara seinni; men faðirin vildi ikki lata hann fara. Í staðin varð hann settur í starv á skrivstovu hjá Hammershaimb, fúta. Í Havn lærði hann siglingarlæru hjá bókaldaranum við kongliga handlin, Mads Winther. Yngsti bróður hansara, Jákup Nólsoe, gjørdist eisini kunnugur í hesari frøði, eins og so nógvum øðrum; hann var fyrst skrivari við kongliga handlin og seinni handilsforvartari. Um mannin Nólsoyar-Páll segði ein, ið mintist hann: »Hann var vakur maður, rankari enn hinir brøðurnir, og hevði jarpt hár... Hann hevði vakurt klingandi mál«, og ein starvsmaður í Rentukamarinum, sum hevði sæð hann í 1808, skrivar, at hann »var en lille undersætsig mand, der som sømand havde faret lidt omkring«.

Útferðin

Tá ið faðirin var deyður í 1786, slapp

Nólsoyar-Páll at sigla fyrst við skipum hjá Rybergs handli og seinni við skipum hjá einahandlinum. Fyrst í 1790-árunum (1791 ella 1792) eavst hann fyrbils við Førovasiglingini og fór út at sigla. Um tey fimm ella seks árin, hann var burtur, eru fáar álitandi heimildir, men nógvar frásagnir, summar trúligar uttan at vera vitnisfatar, aðrar meira ævintýrkendar. Sjálvur sigur hann í skrivi til gestarættin í 1806, at hann »som skibskaptajn har faret udenlands paa Amerika, Vestindien, England, Frankrig, Portugal, Danmark, Norge og flere steder...« Í juni 1806 skrivaði Keypmannahavnarblaðið *Dagen* í grein um Nólsoyar-Páll, sum tá lá har við *Royndini Friða*, at hann hevði verið skipari á danskum og amerikanskum skipum. Hetta er tíðin hjá teirri fronsku kollveltingini við kriggjum og stórum frælsishugsjónum í seinn. Napoleon hevði enn ikki fingið tamarhaldið á teimum kenslum, sum sleptar vóru leysar, og frælsishugsjónirnar vóru enn ikki endaðar í nýggjum einaræði. Tann amerikanska kollveltingin, uppreisturin móti Bretlandi, stóð sum fyrmyndin hjá frælsisstrebandi fólk. Har hevði hesin nólsoyingurin verið, og heimildir eru, sum sýna, at hann var hugtakin av tí nýggja ríkinum U.S.A.

Heimkoma

Í mars mánaði 1798 var Nólsoyar-Páll afturkomin uttan úr heimi og er tá staddur í Keypmannahavn. Sama ár kom hann til Føroya sum stýrmaður á handilsskipi, og seinni á árunum var hann aftur, tá sum skipari. Meðan hann var heima, giftist hann við Siguu Mariu Tummasardóttur úr Nólsoy. Hon fór við honum við skipinum til Danmarkar; men ferðin var ring: skipið mátti inn í Noregi við skaða, og við Skagen fórst tað í illveðri og ísi. Á heysti 1799 var Nólsoyar-Páll aftur í Føroyum við farni til handlin. Arið eftir komu hann, konan og dóttirin Súsanna Malena, (sum giftist við Hálvdani Klæmintssyni, bónda í Lamba) til Føroya at búgva; tey búðu í Rybergs húsum í Vágssbotni.

Sama ár gjørdist Páll einkjumaður. Arið eftir giftist hann við Marini Malenu Ziska, sum var dóttir Jógvan Ziska, bónda í Gerðum í Vági. Í 1802 festi Páll 8 merkur av garðinum á Oyri. Seinni skifti hann garðin á Oyri um við tann á Myrkjanoyri, men byggi sær hús á Biskupsstøð. Í seinnu giftu vóru trý børn (Sígga Sofia, sum giftist við Pæturi bónda í Kirkjubø, sonurin Jógvan Ziska, sum sló út í uttanlandssigling, og Apollonia, ið búsettist á Biskupsstøð við manni sínum Jákup Jákupssyni av Trøllanesi).

Nólsoyar-Páll man hava verið góður bóndi; úr *Det danske Landhusholdningsselskab* læt honum silvurheildursløn, sum ið ongantíð kom honum í hendur (tað varð liggjandi í Rentukamarinum). Hann má to hava kent seg meira sum sjómann enn sum bónda; men skuldi hann vera bóndi í Føroyum, kundi hann ikki sigla sum skipari í útlandum. Føroyingar sjálvir vóru fyrri öld-

um síðan givnr við allari sigling. Tað skuldi áráði til at hugsa sær, at teir skuldu taka henda tått í føroyskum vinnulívi uppaftur.

Fleiri av fedrum og brøðrum Nólsoyar-Páls vóru góðir smiðir, og hann var eftir øllum um at døma hegnigar maður sjálvur. Í hvussu er á hesum øki eru avrik hansara og søgnin samd.

»Royndin Friða«

Fleiri ferðir fyrr hevði verið vist á fiskiskap sum náttúrligan vinnuveg hjá føroyingum; sum nevnt frammanfyri høvdu nakrar royndir verið gjørdar. Fremmand skip høvdu veitt við Føroyar longu í 16. öld ella fyrr. Føroyingar sjálvir róðu bert út við opnum báti ikki langt úr landi, og hesin útróður var meira atlaður sum uppskoyti til hushaldið enn sum vinnuveg, hóast summi góð fiskiár rættuliga fitt av turrum fiski og fiski, sum hevði verið lagdur undir farg, varð flutt út.

Nólsoyar-Páll atlaði at royna henda möguleika. Hann fekk tveir suðuroyingar aftur at sær, *Per Lærarson* í Gjødum í Porkeri og *Jákup Jákupsson* í Tøftum suður í Vági. Lán at keypa skip fyrri varð ikki játtað. Einastu ráð vóru tí sjálvir at byggja skip. Tey keyptu á upphøði eitt skip, sum farið var á land í Hvalba, og sum helst hevur verið illa farið, tá ið tað var givið upp sum vrak. Burtur úr hesum vraki og øðrum vrakviði,

sum teir savnaðu saman ymsastaðni í landinum, bygdu teir nýtt skip. Ikki bert var trupult at fáa tilfarið; tað var eisini ringt at fáast við: sumt var av stórum skipum, sumt av smáum. Ikki vóru amboð, og eingir skipasmiðir; men her mundi aldagamalt bátasmið hjálpa til, og tað var ikki Nólsoyar-Páll fremmant. Hartil mátti hann sum royndur sjómaður vita nógva um skip og helst eisini um skipasmið. Tann 6. august 1804 fór skipið, *Royndin Friða* úr bakkastokki á Fløtuni Friðu suður í Vági, og longu seinni í mánaðinum gjørdur teir eina roynd at fiska frá tí, í útsynning úr Suðuroynni og eystur úr Svinoyinni. Tey lótu hampuliga væl at fiskiskapinum og funnu fleiri grunnar.

»Saa at sige et Mesterstykke«

Í apríl mánaði 1805 var *Royndin Friða* á Havnini. Tá varð skipið sýnað. Sýnisbrævið, sum er dagfest 29. apríl er ikki undirskrivað; tað hevur ligið millum pappírini hjá sorinskrivarinum, og er annaðhvørt eitt frumrit, ella er ikki liðugt avgreitt. Víst er tað, at sorinskrivarin Laurits Olsen, áðurnevndi Hansen skipari og timbarnaðurin Jóhannes Pálsson úr Havn sýnaðu skipið, sum teir siga er atlað til fiskiskap við Føroyar. Skipið var riggað sum skonnart; tað var góðar 23 alin langt millum steyvni, 7 alin breitt eftir miðuni á dekkinum og teprar